

DAGMARA KOCIUBA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ROLA WYŻSZYCH UCZELNI W ROZWOJU PRZESTRZENNYM LUBLINA

Abstract: The Role of Higher Schools in Spatial Development of Lublin. Lublin possesses secular university traditions. From the XVI-th century the denominational universities reflecting the multicultural of city were acted. After the First World War the Catholic University of Lublin was created. After the Second World War was appointed to life the Maria Curie-Skłodowska University, from which Medical Academy (at present Medical University) and Agricultural Academy (at present University of Life Sciences) in next years were distinguished. In this moment Lublin is the only of cities in Poland in four universities. Moreover in the city the Lublin University of Technology and a few of higher clerical seminars were existed. In the period of transformation in Lublin came into a number of non-state higher schools and the European Ph.D. College of Polish and Ukrainian Universities.

Lublin is the perfect example of city in which extension of higher school cause favourable changes of the spatial development. In the post-war period all Lublin's universities and high schools received large areas to building of campuses. They were the terrains of the former private estates and farms located on the edges of the contemporary invested areas, on the outskirts of Lublin as well as beyond the administrative borders of city. The exchanges of borders caused the inclusion of the campuses areas within the city. In next years terrains of the campuses were developed. At present the buildings of didactic, administrative, sport, students' hostels, hospitals, clinics, parks were existed on these areas. They are formed the close complexes stretched on surface since several to tens hectares.

Fast extension of city hugged in neighbourhood areas of campuses. They became occupied by new housing estates. In last years the area in neighbourhood of the University of Life Sciences areas the Lublin Special Economic Subzone was marked. The private higher schools occupied existing buildings or their seats were built. There are distracted in the Lublin's space and with regard on small surfaces don't matter in the functional-spatial structure of the city.

Therefore Lublin state a good example of proper planning, which effect be well ordered the functional – spatial structure. All Lublin's universities possess large campuses, which creates in space of city the readable „map” of higher education.

Wstęp

Lublin jest miastem posiadającym wielowiekowe tradycje szkolnictwa wyższego. Od XVI w. działały tu uczelnie wyznaniowe będące odzwierciedleniem wielokulturowości miasta. W chwili obecnej Lublin jest jedynym w Polsce miastem czterech uniwersytetów. Ponadto, w mieście działają trzy wyższe uczelnie państwowe oraz siedemnaście niepaństwowych szkół wyższych.

Według wyników najnowszych badań Głównego Urzędu Statystycznego, Lublin znalazł się na szóstym miejscu w kraju pod względem liczby studentów (po Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Poznaniu i Łodzi). Na trzech stopniach kształcenia studiów stacjonarnych i niestacjonarnych w uczelniach państwowych i niepaństwowych studiuje łącznie 84 tys. osób, co stanowi ¼ ludności miasta ogółem. W procesie nauczania bierze udział ok. 8 tys. pracowników naukowo-dydaktycznych (www.stat.gov.pl).

Wywołuje to różnorakie implikacje w sferze ekonomicznej, społecznej i przestrzennej. Przejawami rangi i siły środowisk akademickich i wymiernymi efektami współpracy między władzami miasta a władzami uczelni w promocji wiedzy, są wspólne projekty wpisane do *Strategii rozwoju województwa lubelskiego na lata 2006-2020* (www.lubelskie.pl).

Funkcjonowanie szkół wyższych miało również ważny wpływ na rozwój przestrzenny miasta w przeszłości i współcześnie oraz stanowiło istotny czynnik kształtujący jego strukturę funkcjonalno-przestrzenną. Prezentowane opracowanie podejmuje tę tematykę w kontekście badań, jakie autorka prowadziła w ramach pracy doktorskiej (Kociuba 2005), jak również późniejszych szczegółowych analiz.

1. Szkolnictwo wyższe Lublina od XVI do I połowy XX w.

1.1. Aspekt kulturowy

Lublin posiada wielowiekowe i wielokulturowe tradycje szkolnictwa wyższego. Pierwsza wyższa szkoła na terenie Lublina powstała w XVI w. Była to znana w całej Europie akademie talmudyczna założona w 1518 r. przez rabina Salomona Szachna. Akademia działała do XVII w. Jej tradycję kontynuowała niewielka jesziwa powstała pod koniec XIX w.

Od II połowy XVI w. rozpoczęło działalność Kolegium jezuitów, które wprawdzie nie było szkołą wyższą tylko gimnazjum o profilu humanistycznym, jednak należy o nim wspomnieć ze względu na rolę, jaką odegrało w rozwoju przestrzennym Lublina. W XVII w. przy klasztorze dominikanów działało *Studium Generale* – uczelnia filozoficzno-teologiczna. W II połowie XVII w. ufundowano seminarium duchowne, które w I połowie XVIII w. przeszło pod opiekę zakonu misjonarzy.

Kolejne szkoły wyższe powstały w Lublinie w okresie 20-lecia międzywojennego. Odzwierciedlały nadal wielokulturowość Lublina – miasta, którego połowę ludności w tym czasie stanowili Żydzi. Jako pierwszy w 1918 r. został powołany Uniwersytet Lubelski, od 1928 r. działający pod nazwą Katolicki Uniwersytet Lubelski (KUL). W 1926 r. działalność rozpoczęło Kolegium Jezuitów „Bobolanum”, a w 1930 r. – wyższa uczelnia rabinistyczna – *Jesziwas Chachmej Lublin* (Uczelnia Mędrców Lublina) – powstała z inicjatywy rabina Meira Szapiro. Uczelnie te działały do wybuchu II wojny światowej. W okresie okupacji zostały zamienione na szpitale dla żołnierzy niemieckich (Ziółek 1997).

1.2. Aspekt lokalizacyjny

Szkoły wyższe odegrały istotną rolę w rozwoju przestrzennym Lublina. Początkowo zajęły tereny położone w centrum miasta – na Podzamczu (akademia talmudyczna) oraz w obrębie miasta w murach (*Studium Generale*). Duże przemiany przestrzenne wywołała rozbudowa Kolegium jezuitów trwająca przez cały XVII w., która wchłonęła część murów obronnych, co w konsekwencji spowodowało przeniesienie centrum miasta w kierunku zachodnim i rozbudowę Krakowskiego Przedmieścia, które stało się centralną dzielnicą miasta. Seminarium duchowne od I połowy XVIII w. do dzisiaj mieści się na Żmigrodzie w bliskim sąsiedztwie centrum Lublina (Kociuba 2005).

Powstałe w okresie międzywojennym uczelnie wyższe zajęły tereny położone na peryferiach miasta. Ich lokalizacja była konsekwencją podziału Lublina na cyrku-

ły, chrześcijański (Stare Miasto i Krakowskie Przedmieście ze Żmigrodem) i żydowski (Podzamcze, Czwartek, Kalinowszczyzna, Piaski). KUL od 1922 r. zajął zabudowania poklasztorne dominikanów obserwantów (od I połowy XIX w. użytkowane przez wojsko) położone przy trakcie warszawskim (późniejsze Al. Raławickie) za zachodnimi rogatkami miasta, naprzeciwko największego i najpiękniejszego parku Lublina – Ogrodu Saskiego. Na zachód od KUL w latach 1922-1926 przy Al. Raławickich, na miejscu wyrobiska pocegielnianego, wzniesiono gmach Kolegium Jezuitów „Bobolanum” (według projektu znanego lubelskiego architekta Ignacego Kędzierskiego). Gmach *Jesziwas Chach-*

Ryc. 1. Lokalizacja uczelni wyższych Lublina w okresie międzywojennym

Źródło: Kociuba (ryc. 1-5).

mej Lublin wybudowano ze składek Żydów z całego świata w latach 1924-1930 przy ul. Lubartowskiej w sąsiedztwie północnych rogatek miasta i szpitala żydowskiego. Wyższe Seminarium duchowne, po przebudowie układu komunikacyjnego Lublina w I połowie XIX w., znalazło się przy nowo wybudowanym trakcie w kierunku Zamościa i Lwowa (Kociuba 2005) (ryc. 1).

Tak więc wszystkie wyższe uczelnie Lublina mimo peryferyjnego położenia w stosunku do obszarów zainwestowanych, były zlokalizowane przy głównych drogach wylotowych z miasta w kierunku Warszawy, Brześcia i Lwowa. Drogi te stały się osiami rozwoju przestrzennego miasta, a lokalizacje uczelni były ważnym impulsem w tym procesie.

2. Dynamiczny rozwój szkolnictwa wyższego po II wojnie światowej

2.1. Szkoły wyższe powstałe po 1944 r.

21 sierpnia 1944 r. wznowił swą działalność KUL jako pierwszy uniwersytet w Polsce po okupacji niemieckiej. Dekretem PKWN z 23 października 1944 r. powołano Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej (UMCS), którego cztery pierwsze Wydziały: Lekarski, Przyrodniczy, Rolny i Weterynaryjny stały się zalążkiem przyszłych wyższych szkół lubelskich. Organizatorem i pierwszym rektorem UMCS był zoolog prof. Henryk Raabe. W 1950 r. ze struktur uniwersytetu wydzielono fakultety: Lekarski i Farmaceutyczny, które dały podstawę Akademii Medycznej (AM) im. prof. Feliksa Skubiszewskiego. W 1955 r. z UMCS wyodrębniono wydziały: Rolny, Weterynaryjny i Zootechniczny, które stały się podwalinami Akademii Rolniczej (AR). Obie te uczelnie w 2008 r. uzyskały statut uniwersytetów. Obecnie AM funkcjonuje jako Uniwersytet Medyczny (UM), a AR jako Uniwersytet Przyrodniczy (UP).

W 1953 r. rozpoczęła działalność Wieczorowa Szkoła Inżynierska, która w 1965 r. została przemianowana na Wyższą Szkołę Inżynierską, a od 1977 r. działa jako Politechnika Lubelska. W 1967 r. w Lublinie utworzono Pracownię Agrofizyki, od 1986 r. – Instytut Agrofizyki PAN (jednostka mająca uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora i doktora habilitowanego). W 2000 r. powołano do życia Europejskie Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów mające uprawnienia do nadawania tytułu doktora. Pierwsza inauguracja roku akademickiego w Kolegium odbyła się jesienią 2001 r.

W Lublinie działają również wyższe szkoły duchowne. Najbardziej znane jest Metropolitalne Wyższe Seminarium Duchowne jedna z najstarszych wyższych uczelni miasta (od 1945 r. alumni studiujący w Seminarium są zarazem studentami Wydziału Teologii KUL). Ponadto, w mieście mają swą siedzibę Wyższe Seminarium Duchowne: Prowincji Krakowskiej Zakonu oo. Karmelitów Bosych, Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów, Polskiej Prowincji Zgromadzenia Księża Marianów Niepokalanego Po-

częcia NMP, Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej, Ojców Białych Misjonarzy Afryki oraz Towarzystwa św. Pawła.

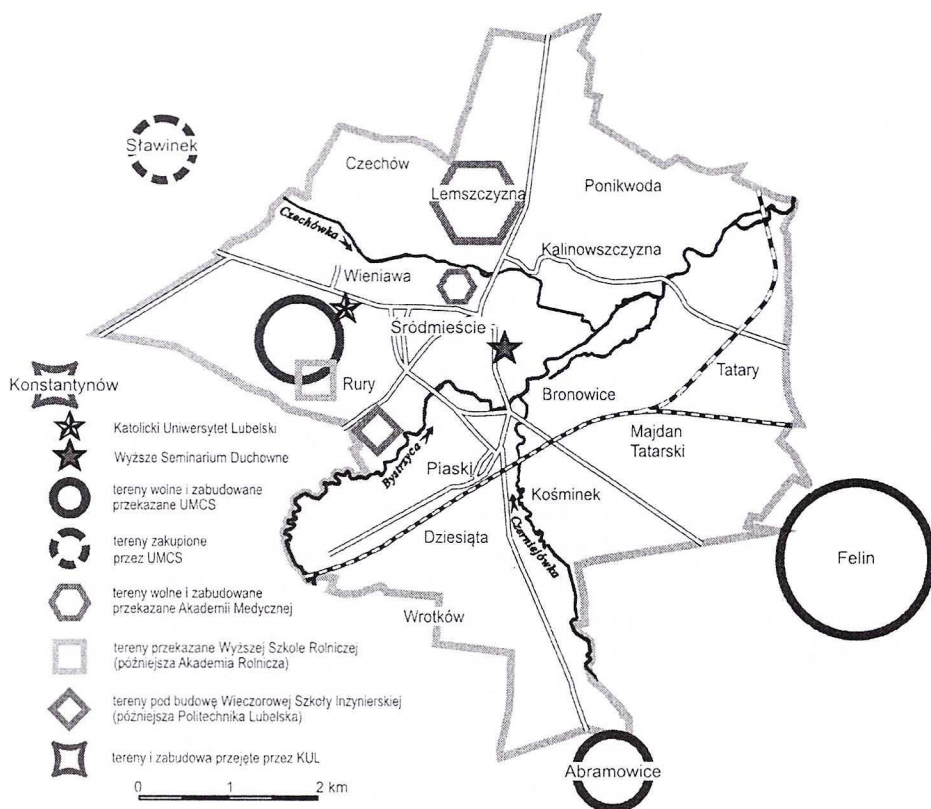
W okresie transformacji ustrojowej utworzono w Lublinie kilka niepublicznych szkół wyższych i prywatnych wyższych szkół zawodowych kształcących na poziomie I (licencjat) i II (studia magisterskie uzupełniające) oraz oferujące m.in. studia techniczne, inżynierskie oraz podyplomowe. Do najstarszych szkół prywatnych w mieście należy Lubelska Szkoła Biznesu powstała w 1990 r. (od 1999 r. nosi nazwę Lubelska Szkoła Biznesu – Szkoła Wyższa). W 1997 r. założono Niepubliczne Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych oraz Wyższą Szkołę Humanistyczną im. A. Szubartowskiego. Rok później powołano Wyższą Szkołę Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie. Obecnie jest to jedna z największych wyższych niepublicznych uczelni zawodowych w kraju. W 1999 r. powstała Lubelska Szkoła Wyższa (od 2005 r. Lubelska Szkoła Wyższa im. Króla Władysława Jagiełły). W 2000 r. powołano do życia Wyższą Szkołę Społeczno-Przyrodniczą im. W. Pola w Lublinie oraz Wyższą Szkołę Ekonomii i Innowacji, która działalność rozpoczęła w 2001 r. Od tego samego roku działa Wyższa Szkoła Nauk Społecznych. W Lublinie mieszczą się również oddziały zamiejscowe warszawskich szkół wyższych. Są to Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie Wydział Zamiejscowy w Lublinie, która działa od 1995 r. jako Instytut, a od 2004 r. jako Wydział Zamiejscowy WSP TWP oraz Wyższa Szkoła Dziennikarska im. M. Wańkowicza. Wydział Zamiejscowy w Lublinie kształcił studentów od 1997 r.

2.2. Aspekty lokalizacyjne

Największe zmiany przestrzenne wywołane rozwojem uniwersytetów zaszły po II wojnie światowej. Miały na to wpływ podejmowane przez władze decyzje lokalizacyjne przyznające UMCS, AM, WSR oraz WSI tereny pod budowę miasteczek akademickich (ryc. 2). Były to tereny byłych folwarków oraz majątków ziemskich wraz z zabudową.

W 1946 r. Miejska Rada Narodowa przekazała UMCS tereny leżące na południowo-zachód od zabudowań KUL z przeznaczeniem pod budowę miasteczka uniwersyteckiego. Były to grunty rolne położone peryferyjnie w stosunku do śródmieścia, ograniczone od zachodu cmentarzem przy ul. Lipowej, od północy sąsiadujące z terenami wojskowymi (obozem Zachodnim), a od południa dochodzące do ul. Głębokiej. UMCS otrzymał również tereny leżące poza ówczesnymi granicami Lublina. Były to zabudowania dworskie i park byłego majątku Sachsów położone w Abramowicach (z przeznaczeniem na szpital psychiatryczny) oraz grunty rolne folwarku Felin. W 1950 r. UMCS zakupił 25 ha terenów pozostałych po rozparcelowanym majątku Sławinek – dawnej posiadłości Kościuszków (w XIX w. działało tu uzdrowisko) (Kociuba 2005) (ryc. 2).

Wydział Lekarski UMCS pozyskał zabudowania szpitala im. Św. Wincentego a Paulo przy ul. Staszica, a po wydzieleniu AM ze struktur UMCS – kolejne budynki i szpitale położone w śródmieściu stanowiące bazę naukowo-dydaktyczną uczelni

Ryc. 2. Tereny przekazane lubelskim uczelniom wyższym po II wojnie światowej

oraz położony peryferyjnie fragment dawnego folwarku Lemszczyzna i leżącej na tym obszarze cegielni pod budowę nowego szpitala klinicznego i miasteczka akademickiego. WSR po wydzieleniu ze struktur UMCS otrzymała pod rozbudowę bazy dydaktycznej fragment folwarku Rury Św. Ducha położony w sąsiedztwie miasteczka UMCS przy ul. Głębokiej oraz przejęła od UMCS grunty folwarku Felin. WSI otrzymała od władz wojewódzkich zabudowania byłego folwarku jezuitów zlokalizowanego na zboczu doliny Bystrzycy przy ul. Nadbystrzyckiej, gdzie po wojnie mieściło się Technikum Mechanizacji Rolnictwa. KUL przejął część majątku podworskiego Konstantynów (zwanego Poczekajka) położony w zachodniej części Lublina przy trasie wylotowej na Kraśnik (*ibid.*) (ryc. 2).

Rozmieszczenie wyższych uczelni na terenie miasta regulował *Ogólny plan zagospodarowania przestrzennego m. Lublina* z 1959 r., a kolejny plan z 1969 r. wskazywał dalsze tereny rozwojowe: dla UMCS – na zachód z możliwością przejęcia części obozu Zachodniego; dla AR – w rejonie Felina; dla AM – na Lemszczyźnie; dla WSI – w rejonie ul. Nadbystrzyckiej (*ibid.*).

2.3. Proces zagospodarowania terenów szkół wyższych

Przyznane wyższym uczelniom w okresie powojennym tereny były sukcesywnie zagospodarowywane, co doprowadziło do powstania zwartych zespołów urbanistycznych (ryc. 3). Dynamika przemian przestrzennych na obszarze kampusów akademickich była w dużym stopniu uzależniona od przychylniej polityki władz lokalnych i wojewódzkich, co wykazują poniższe przykłady.

2.3.1. *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II*

W okresie powojennym KUL wznowił działalność w gmachu przy Al. Racławickich, a Kuria Biskupia przekazała Uniwersytetowi budynek przy ul. Chopina, przeznaczony na Bibliotekę Uniwersytecką i mieszkania dla pracowników.

Przez wiele lat KUL nie mógł rozbudować swojej bazy dydaktycznej ze względu na trudności z uzyskaniem pozwolenia na budowę nowych gmachów. W latach 70. XX w. po wielu petycjach u władz państwowych uzyskano pozwolenie na rozbudowę gmachu uniwersyteckiego. Kolejne nowe inwestycje powstawały w latach 80. i 90. XX w. W sąsiedztwie kompleksu poddominikańskiego wzniesiono budynek naukowo-dydaktyczny Kolegium Jana Pawła II (jeden z najwyższych budynków w śródmieściu) oraz Kolegium Humanistycznego im. C. K. Norwida. W okresie tym rozpoczęto również budowę kampusu na Konstantynowie, gdzie obecnie mieści się Wydział Matematyczno-Przyrodniczy, akademiki i hala sportowa (ryc. 3).

W skład bazy lokalowej uczelni wchodzi także odzyskany od UM budynek przy ul. Spokojnej (*Collegium Iuridicum* – dawne Gimnazjum Lubelskie) i pałac Stasziców.

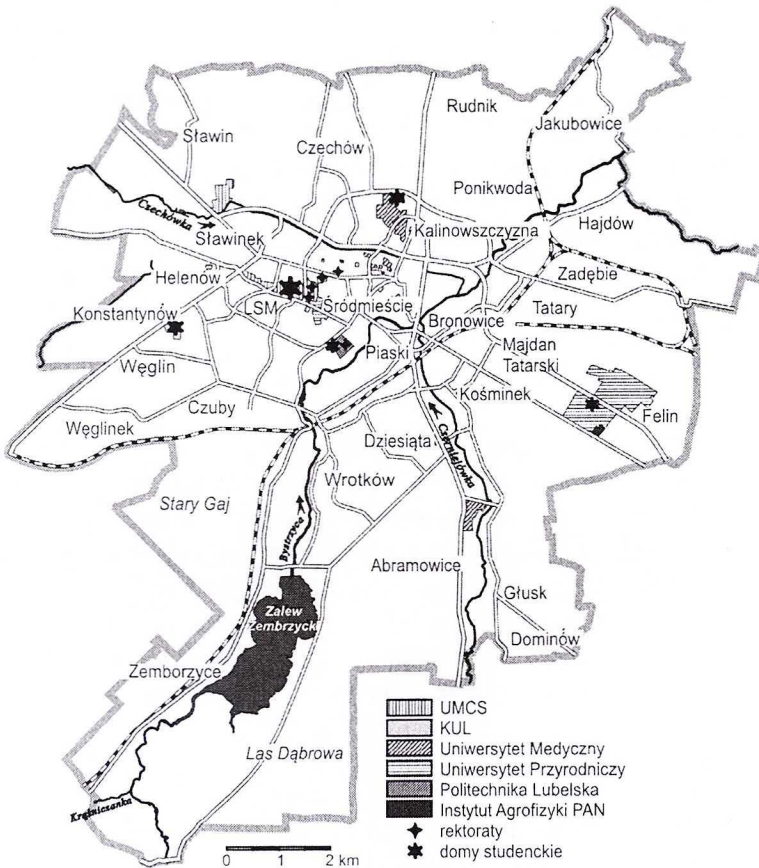
2.3.2. *Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej*

UMCS w związku z przychylną polityką władz wojewódzkich i miejskich zyskał rozległe tereny pod rozbudowę. Szczególnie interesujący pod względem przemian przestrzennych był obszar położony na zachód od śródmieścia, który w okresie przekazania przez władze w 1946 r. nie miał żadnego uzbrojenia, ani dojazdu. W wyniku ogólnopolskiego konkursu urbanistycznego z 1947 r. i zrealizowanych później założeń projektowych opracowano plan dający podstawę realizacji na tym terenie miasteczka uniwersyteckiego, którego budowę rozpoczęto w 1949 r. Była to pierwsza zakrojona na tak szeroką skalę inwestycja szkolnictwa wyższego w Polsce (Kociuba 2005).

Założenia te uległy gruntownej zmianie z chwilą wydzielenia WSR w 1955 r. Nowy plan opracowany został przez inż. Cz. Gawdzika. W kolejnych latach nastąpiła budowa obiektów naukowo-dydaktycznych oraz zabudowy towarzyszącej, a także rozwój przestrzenny miasteczka akademickiego, którego powierzchnia w końcu lat 70. XX w. wynosiła ok. 60 ha.

Zgodnie z koncepcją Gawdzika miasteczko zostało podzielone na kilka zespołów:

1. Zespół obiektów naukowych i dydaktycznych w obrębie ulic: Uniwersyteckiej, Nowotki (obecnie Radziszewskiego), Sowińskiego i Głębokiej. Na tym terenie od końca lat 40. XX w. wznoszone są kolejne gmachy wydziałów UMCS i WSR (AR-UP), a także rektoraty i biblioteka międzyuczelniana. Centralny plac dzielnicy zdobi pomnik Marii Curie-Skłodowskiej autorstwa M. Koniecznego.
2. Zespół zabudowy WSR (AR-UP) przy ul. Głębokiej.
3. Tzw. mieszkaniowa kolonia studencka przy ul. Langiewicza (między Sowińskiego, Weteranów i Pagi), gdzie obecnie mieści się dziesięć domów studenckich (w tym trzy należące do UP), dwa prywatne akademiki (poza kampusem znajduje się dom studencki „Zana”), Akademicki Ośrodek Sportowy, Akademickie Centrum Kultury „Chatka Żaka”, przychodnia akademicka i park (dawny Ogród Botaniczny). Do 2006 r. w centralnej części miasteczka działała stołówka. W bliskim sąsiedztwie kampusu znajduje się Dom Studenta Zaocznego z częścią hotelową i dydaktyczną (ryc. 3).

Ryc. 3. Rozmieszczenie uczelni wyższych na obszarze Lublina

Na zakupionych przez UMCS w 1950 r. terenach majątku Sławinek założono Ogród Botaniczny (ryc. 3). Obszar ten w niezmiennym kształcie był stopniowo zagospodarowywany i obecnie pełni funkcję edukacyjno-rekreacyjną.

W końcu lat 80. XX w. Ministerstwo Obrony Narodowej przekazało uniwersytetowi część terenów wojskowych Obozu Zachodniego położonych między ul. Głęboką a al. Kraśnicką (ryc. 3). Istniejąca na tym terenie zabudowa powojkowa (koszary, magazyny) została zaadaptowana na potrzeby działalności Wydziału Artystycznego, a w ostatnich latach Instytutu Nauk o Ziemi. Pozostała część terenów czeka na zagospodarowanie (*ibid.*).

UMCS ma ponadto w posiadaniu kilka zabytkowych budynków położonych na terenie śródmieścia: na Pl. Litewskim – w samym sercu Lublina – pałac Lubomirskich z XVII w. (Wydział Politologii) oraz budynek dawnej Komisji Wojewódzkiej (Instytut Pedagogiki), a także budynek po byłym Gimnazjum Męskim z połowy XIX w. na ul. Narutowicza (Wydział Pedagogiki i Psychologii) (*ibid.*)

2.3.3. *Uniwersytet Medyczny w Lublinie*

W 1944 r. przekazano UMCS szpital im. Św. Wincentego a Paulo (dawny szpital szarytek) przy ul. Staszica, gdzie na bazie oddziałów szpitalnych zorganizowano pierwsze kliniki Państwowego Szpitala Klinicznego (PSK) nr 1 (od 1999 r. nosi nazwę Samodzielny Publiczny Szpital Kliniczny (SPSK) nr 1). Po utworzeniu AM na rzecz PSK nr 1 został przekazany Szpital Św. Józefa przy ul. Radziwiłłowskiej, budynek przy ul. Chmielnej (na potrzeby Kliniki Okulistyki), a w późniejszym okresie dawny szpital dziecięcy przy ul. Staszica. W wyniku tych działań PSK nr 1 stał się ogromną jednostką leczenia specjalistycznego zlokalizowaną w śródmieściu Lublina (ryc. 3). Placówki te stanowiły bazę naukową AM.

Budowa miasteczka akademickiego (według projektu arch. J. Luby) wynikająca z potrzeby rozwoju bazy dydaktyczno-zabiegowej i socjalnej AM rozpoczęła się w II połowie lat 50. XX w. Początkowo przystąpiono do budowy Zespołu Klinicznego „A” (PSK nr 4) i zakładów teoretycznych. W latach 60. XX w. zostały zrealizowane pierwsze domy akademickie oraz rozpoczęto budowę Zespołu Klinicznego „B”, czyli Dziecięcego Szpitala Klinicznego (DSK) im. prof. Antoniego Gębali, którego oficjalne otwarcie nastąpiło w 1997 r. Obecnie na terenie kampusu oprócz kompleksów szpitali klinicznych SPSK nr 4 i DSK znajdują się: przychodnia akademicka, budynki dydaktyczne oraz zlokalizowane przy ul. Chodźki osiedle studenckie, które wzniesiono na terenie dawnych wyrobisk pocegielnianych (*ibid.*). W jego skład wchodzi cztery domy akademickie, klub studencki „Medyk”, hala sportowa i stołówka.

Nowe gmachy klinik AM od lat 70. XX w. wznoszono także w obrębie parku Szpitala Neuropsychiatrycznego położonego w Abramowicach na peryferiach południowej części miasta (od 1998 r. kliniki włączono w strukturę PSK nr 1).

Uniwersytet jest również właścicielem kilku budynków leżących w centrum miasta stanowiących bazę dydaktyczną uczelni. Budynek główny – *Collegium Novum* (rektorat) – położony jest przy Al. Raclawickich w sąsiedztwie Ogrodu Saskiego. W odległości ok. 1 km od niego – w sąsiedztwie budynków SPSK nr 1 – mieszczą się: Instytut Stomatologii, *Collegium Medicum* i *Collegium Pharmaceuticum*. Z dala od kampusu i rektoratu, w okolicach Dworca Głównego PKS, mieści się gmach Biblioteki Głównej UM. Do 2005 r. AM była właścicielem budynku jesiwy przy ul. Lubartowskiej i dawnej Szkoły Lubelskiej przy ul. Spokojnej. Groźba utraty tych gmachów na rzecz Gminy Żydowskiej i KUL spowodowała konieczność rozbudowy bazy dydaktycznej uczelni. W latach 2001-2005 na terenie kampusu AM wzniesiono dwa nowoczesne budynki *Collegium Universum* i *Collegium Maius – Collegium Anatomicum*.

Uniwersytet Medyczny charakteryzuje się największym rozproszeniem bazy naukowo-dydaktycznej w przestrzeni miasta (ryc. 3).

2.3.4. Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie należy do najstarszych placówek wyższego szkolnictwa rolniczego w powojennej Polsce. Budowę bazy dydaktycznej AR (głównie klinik weterynaryjnych) na terenach położonych przy ul. Głębokiej rozpoczęto w połowie lat 50. XX w. Pozostałe gmachy naukowo-dydaktyczne wzniesiono w obrębie ul. Głębokiej, Uniwersyteckiej i Raabego na południe od Miasteczka Akademickiego UMCS (ryc. 3). Znajdują się tam główne budynki uczelni – rektorat, gmachy większości wydziałów, okazałe Centrum Kongresowe i Centrum Sportowe. Na terenie kampusu UMCS mieści się Biblioteka Główna i trzy domy studenckie.

Część budynków UP znajdują się także na Helenowie przy ul. Skromnej (niedaleko zajezdni trolejbusowej MPK), a także w centrum miasta (przy ul. Leszczyńskiego i Lubartowskiej) (ryc. 3).

Najpóźniej został zabudowany teren folwarku Felin położony w sąsiedztwie drogi wylotowej na Zamość (Al. Witosa) (ryc. 3). Na obszarze tym przy ul. Doświadczalnej i Dobrzańskiego znajdują się obecnie dwa domy studenckie, Gospodarstwo Doświadczalne, a także gmachy naukowo-dydaktyczne.

2.3.5. Politechnika Lubelska

Politechnika Lubelska jest państwową szkołą wyższą. Początkowo siedziba uczelni mieściła się w dawnym pałacu Sobieskich przy ul. Bernardyńskiej na Żmięgrodzie (w sąsiedztwie Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego).

Projekt „miasteczka akademickiego – przyszłej politechniki” przy ul. Nadbystrzyckiej został opracowany przez architektów: J. Androsiuka, S. Fijałkowskiego oraz R. i T. Nowakowskich z lubelskiego „Miastoprojektu”. Pierwsze prace przy budowie kampusu rozpoczęły się w 1966 r. W końcu lat 60. podjęto budowę części

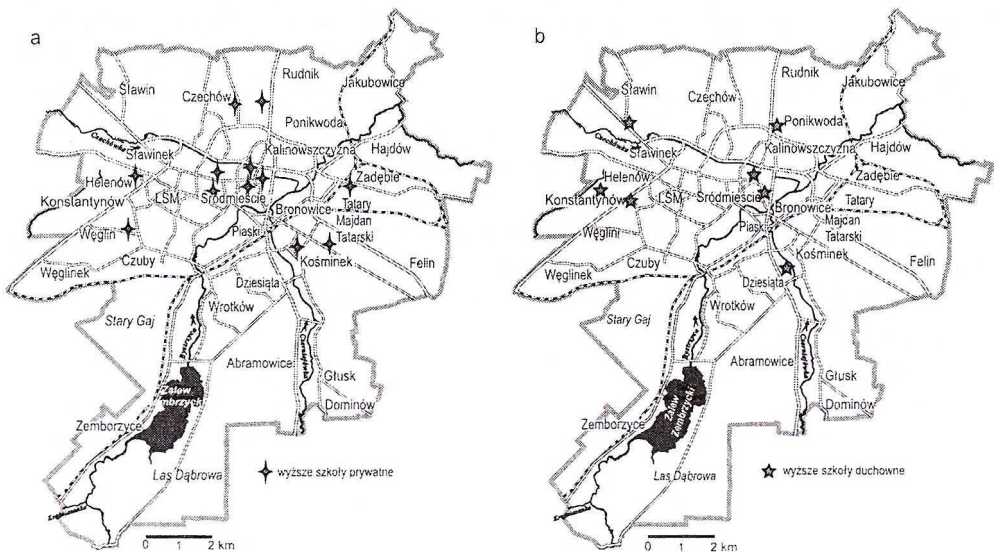
socjalno-mieszaniowej, a od początku lat 70. XX w. kontynuowano prace przy budowie nowych obiektów dydaktycznych. Rozbudowa oraz zagospodarowanie terenów kampusu trwają do dzisiaj. W 2008 r. oddano do użytku park, pod który przeznaczono tereny położone na zboczach doliny Bystrzycy.

Kampus Politechniki Lubelskiej stanowi zwarty zespół urbanistyczny. Mieszczą się tu wszystkie budynki naukowo-dydaktyczne, rektorat z częścią administracji centralnej, hala sportowa, domy akademickie, stołówka i przychodnia lekarska. Baza administracyjna uczelni w dużej części znajduje się przy ul. Bernardyńskiej (ryc. 3).

2.3.6. Niepaństwowe szkoły wyższe

W okresie transformacji powstało w Lublinie kilka świeckich wyższych uczelni kształcących na poziomie licencjatu, studiów magisterskich i podyplomowych. Zajmują istniejące już budynki (np. Wydział Zamiejscowy WSP TWP w Warszawie wynajmuje pomieszczenia od Zespołu Szkół Budowlanych, Wyższa Szkoła Nauk Społecznych – od Radia Lublin). Nieliczne wznoszą nowoczesne siedziby (np. Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola na Czechowie) lub rozbudowują bazę lokalową (np. Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji czy Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji) (ryc. 4a).

Najstarsze i najbardziej znane wyższe seminarium duchowne mieści się na Żmigrodzie i zajmuje zabytkowy kompleks zabudowań pomisjonarskich. Seminarium zakonu Kapucynów i księży Marianów wzniesiono w sąsiedztwie istniejących wcześniej kościołów. Pozostałe wyższe uczelnie duchowne mieszczą się w prywatnych budyn-

Ryc. 4. Niepaństwowe szkoły wyższe świeckie i duchowne w Lublinie w 2008 r.

kach rozproszonych na obszarze miasta (ryc. 4b). Ogólnie prywatne szkoły wyższe zlokalizowane są na terenach lewobrzeżnej części Lublina, głównie w śródmieściu.

3. Skutki przestrzenne rozwoju wyższych uczelni Lublina

Przyznane uczelniom po wojnie tereny byłych majątków ziemskich oraz folwarków rozmieszczonych na obrzeżach ówczesnych terenów zainwestowanych, dalekich peryferiach Lublina oraz poza granicami administracyjnymi miasta zostały w następnych latach włączone w obręb granic administracyjnych miasta i w większości zagospodarowane. Dało to impuls do dynamicznych przemian struktury funkcjonalno-przestrzennej Lublina (Kociuba 2005) (ryc. 5).

Rozbudowa miasteczka UMCS i AR wywołała dynamiczny rozrost śródmieścia Lublina w kierunku zachodnim, a także była ważnym impulsem do rozwoju budownictwa mieszkaniowego. Położone na uboczu tereny uniwersyteckie w ciągu niespełna trzydziestu lat zostały otoczone przez nowe osiedla mieszkaniowe, które zajęły tereny rolnicze dawnych folwarków pobrygidkowskiego i Rury Św. Ducha. Od strony północnej wybudowano ZOR Zachód oraz osiedla mieszkaniowe przy Al. Racławickich, a od południa osiedla Lubelskiej Spółdzielni Mieszkaniowej (LSM). Od zachodu teren kampusu graniczy z osiedlem przycegielnianym Helenów, które po wojnie zostało w części zagospodarowane pod bazę MPK, a obecnie teren ten zajmuje dynamicznie rozbudowujące się osiedle mieszkaniowe „Rogatka Warszawska” (ryc. 5).

Budowa miasteczka AM zainicjowała zagospodarowanie terenów sąsiednich. Podobnie jak w przypadku miasteczka UMCS wystąpiła tu sukcesja zabudowy mieszkaniowej na tereny rolnicze. Obecnie kampus UM otaczają osiedla zlokalizowane przy ul. Obywatelskiej, Szeligowskiego, Chodźki. Dalsza sukcesja zabudowy mieszkaniowej w kierunku północnym na obszar dzielnicy Bursaki została uniemożliwiona przez wyznaczenie tam terenów pod lokalizację przemysłu (zgodnie z wytycznymi planu z 1959 r.) i późniejszą rozbudowę zakładów przemysłowych (ryc. 5).

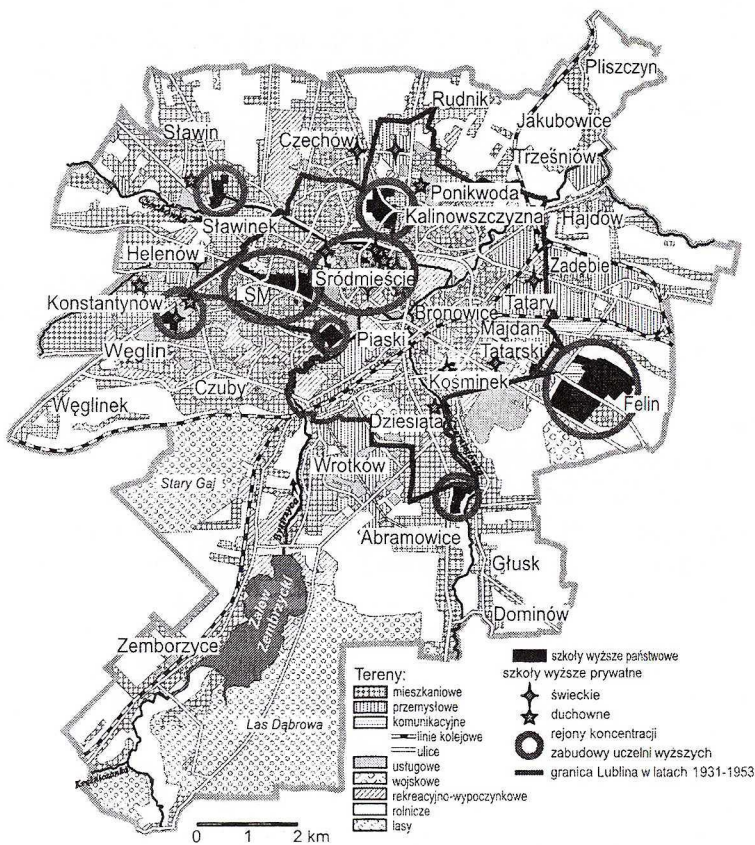
Tereny UMCS znajdujące się poza granicami Lublina zostały w 1959 r. włączone w obręb granic administracyjnych miasta. W kolejnych latach w ich sąsiedztwie zachodziły przemiany przestrzenne o różnym stopniu intensywności oraz zróżnicowane pod względem funkcjonalnym.

Tereny majątku Abramowice położone w sąsiedztwie rozległej dzielnicy mieszkaniowej Dziesiąta, która rozbudowuje się od lat 20. XX w., zostały w kolejnych latach otoczone przez zwartą zabudowę jednorodziną od zachodu i wschodu oraz wielorodziną od południa (ryc. 5).

W 1969 r. w sąsiedztwie Ogrodu Botanicznego UMCS na obszarach dawnego parku przy zabudowaniach podworskich folwarku Sławin powstało Muzeum Wsi Lubelskiej. Tym samym powstał rozległy kompleks o funkcjach kulturalno-oświato-

wych położony w niewielkiej odległości od śródmieścia (zgodnie z wytycznymi planu z 1969 r.). Obecnie teren Ogrodu Botanicznego jest otoczony przez zagęszczającą się, szczególnie dynamicznie w ostatnich latach, zabudowę jednorodzinną (ryc. 5).

Tereny AR na Felinie przez długi czas były położone na peryferiach Lublina, w strefie niezainwestowanej. Budowa nowej drogi wylotowej na Zamość (Al. Witośa) przebiegającej przez tereny AR w latach 80. XX w. spowodowała intensyfikację przemian przestrzennych na terenach sąsiednich. Od południowego-zachodu „dotarły” rozbudowujące się tereny przemysłowe, a od lat 90. XX w. trwa budowa osiedla mieszkaniowego „Felin”, które stanowi odosobnioną jednostkę osadniczą w strukturze miasta (ryc. 5). W ciągu ostatnich kilku lat tereny AR (UP) znalazły się w centrum nowej strefy inwestycyjnej Lublina. W ich sąsiedztwie trwa budowa centrum handlowo-rozrywkowego „Felicity” – największej tego typu inwestycji we wschodniej Polsce. Na 4 ha wykupionych od AR powstaje Park Naukowo-Technologiczny. Na północ od terenów UP wyznaczono obszar pod budowę Lubelskiej Podstrefy Ekonomicznej sąsiadującej od

Ryc. 5. Szkoły wyższe na tle struktury funkcjonalno-przestrzennej Lublina

wschodu z terenem planowanego portu lotniczego w Świdniku. W wyniku tych działań tereny położone w najbliższym sąsiedztwie UP podlegają znacznym przemianom przestrzennym. Ze względu na charakter nowych i planowanych inwestycji dynamika tych zmian w najbliższych latach będzie z pewnością wzrastać.

Przemiany przestrzenne na pozostałych terenach przekazanych lubelskim uczelniom w okresie powojennym nie odegrały już tak ważnej roli w rozwoju przestrzennym Lublina. Wynikało to z ich lokalizacji w sąsiedztwie terenów już wcześniej zagospodarowanych. Przykładem może być rozbudowa kompleksu zabudowań KUL w śródmieściu, czy kampusu na Poczekajce, które nie zainicjowały żadnych nowych inwestycji. Również w sąsiedztwie terenu przekazanego WSI (PL), gdzie już w okresie międzywojennym rozwinęła się „dzika” zabudowa osiedli robotniczych (w rejonie ul. Wapiennej, Zakole, Plażowej) i powstało spółdzielcze osiedle mieszkaniowe, nie zanotowano większej dynamiki przemian przestrzennych. Dotychczas niewiele zmieniło się w najbliższym otoczeniu uczelni. W latach 70. XX i na początku XXI w. wzniesiono tu kilka bloków, które zagęściły istniejącą zabudowę, a od strony doliny Bystrzycy założono ogródki działkowe (ryc. 5).

Prywatne szkoły wyższe, ze względu na niewielkie powierzchnie i lokalizację na terenach w większości już zainwestowanych, również nie odegrały dużej roli w rozwoju przestrzennym Lublina (ryc. 4a).

Podsumowanie

Rozwój szkolnictwa wyższego w Lublinie od XVI do połowy XX w. odzwierciedlał różnicowanie narodowościowe, językowe i religijne jego mieszkańców. Lokalizacja szkół wyższych była integralnie związana z mającym swe korzenie w XVI w. podziałem miasta na część chrześcijańską i żydowską.

Struktura, rozmieszczenie w przestrzeni miasta i rola uczelni wyższych ulegała znacznym zmianom w II połowie XX w. Na skutek zagłady ludności żydowskiej w okresie II wojny światowej i późniejszej polityki władz państwowych uczelnie żydowskie uległy likwidacji, zaś znaczenie KUL oraz wyższych seminariów duchownych było przez wiele lat marginalizowane. Z kolei przychyłność władz państwowych spowodowała dynamiczny rozwój nowych uczelni świeckich.

W chwili obecnej Lublin jest jedynym w Polsce miastem czterech uniwersytetów. W mieście działa ponadto dwadzieścia wyższych szkół publicznych i niepublicznych. Studenci wraz z pracownikami naukowo-dydaktycznymi uczelni wyższych stanowią ok. 26% mieszkańców Lublina. Jest więc oczywiste, że w gospodarce miasta opartej w znacznej części na funkcjach uniwersyteckich, wywołuje to różnorodne (często przeciwstawne) skutki społeczno-ekonomiczne. Pozytywne przejawiają się zwiększeniem popytu na usługi, zwłaszcza w dziedzinie gastronomii, rozrywki i handlu, dobrą koniunkturą na rynku nieruchomości, rozwojem kultury studenckiej oraz

organizacją międzynarodowych imprez, które zwiększają atrakcyjność turystyczną miasta. Do negatywnych należy przede wszystkim systematyczny odpływ młodych wykształconych ludzi, wywołany niedostosowaniem oferty kierunkowej i specjalizacyjnej uczelni do potrzeb rynku pracy.

Funkcjonowanie szkół wyższych zarówno w przeszłości, jak i współcześnie wywiera znaczny wpływ na przemiany przestrzenne terenów miejskich Lublina oraz jest istotnym – pozytywnym czynnikiem kształtującym jego strukturę funkcjonalno-przestrzenną. W okresie powojennym uczelnie wyższe otrzymały rozległe tereny byłych majątków ziemskich oraz folwarków położone na obrzeżach ówczesnych terenów zainwestowanych, dalekich peryferiach Lublina oraz poza granicami administracyjnymi miasta. Z perspektywy czasu lokalizacje te okazały się bardzo korzystne dla rozwoju przestrzennego Lublina. W wyniku poszerzania granic administracyjnych nastąpiło przyłączenie terenów uczelni do Lublina. W kolejnych latach zostały one w większości zagospodarowane. W ich skład wchodzi obecnie zabudowania naukowo-dydaktyczne, administracyjne, sportowe, akademiki, parki, a także – w przypadku UP – tereny upraw doświadczalnych, UM – szpitale i kliniki oraz UMCS – Ogród Botaniczny. Są to zwarte zespoły urbanistyczne rozciągające się na powierzchni od kilku do kilkudziesięciu hektarów.

Rozbudowa kampusów przyczyniła się do dynamicznych przemian przestrzennych i funkcjonalnych na sąsiadujących z nimi terenach. Na rolnicze obszary otaczające miasteczka akademickie UMCS-AR (UP) i AM (UM) nastąpiła szybka sukcesja zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej. W ostatnich latach w sąsiedztwie terenów UP wyznaczono obszar pod nowe inwestycje związane z powstaniem Lubelskiej Podstrefy Ekonomicznej i portu lotniczego w Świdniku, co w najbliższych latach wpłynie na dynamikę przemian przestrzennych tego obszaru.

Licznie powstające w ciągu ostatnich kilkunastu lat niepaństwowe szkoły wyższe, zajęły istniejące już budynki lub wybudowały swoje siedziby od podstaw. Są one rozproszone w obrębie miasta i ze względu na niewielkie powierzchnie oraz lokalizację w sąsiedztwie terenów już zainwestowanych przeważnie nie wpływają na organizację przestrzeni miejskiej.

Lublin jest dobrym przykładem właściwego planowania, którego efektem jest uporządkowana struktura funkcjonalno-przestrzenna. Wszystkie lubelskie uniwersytety oraz politechnika mają rozległe kampusy, które tworzą w przestrzeni miasta czytelną „mapę” szkolnictwa wyższego.

Literatura

- Kociuba D., 2005, *Przyrodnicze, gospodarcze i polityczne uwarunkowania rozwoju struktury funkcjonalno-przestrzennej Lublina*, mps. pracy doktorskiej, Biblioteka Główna UMCS, Lublin.
- Ogólny plan zagospodarowania przestrzennego m. Lublina*. 1959, Archiwum Wydziału Architektury, Budownictwa i Urbanistyki Urzędu Miasta Lublin.

Ogólny plan zagospodarowania przestrzennego m. Lublina 1969, Archiwum Wydziału Architektury, Budownictwa i Urbanistyki Urzędu Miasta Lublin.

Ziółek J., 1997, *Lublin uniwersytecki*, [w:] *Lublin w dziejach i kulturze Polski*, T. Radzik, A. Witusik (red.). Lublin, s. 383-403.

www.lubelskie.pl

www.stat.gov.pl